

YFIA300 Poliittinen filosofia

mika.ojakangas@jyu.fi

arto.laitinen@jyu.fi

25.1 – 1.3.2012

a) Luennot ke, to, 25.1-1.3. MaA 211, MaD 259.

- Luentotentti 7.3. *MaD 259*
- Uusintatentti e-tenttinä (avautuu luentotentin jälkeen)

b) lisäksi jokin näistä kirjoista joko luentotentin yhteydessä; tai erikseen e-tentissä, jossa tentaattori Olli-Pekka Moisio:

- 1. Adorno, T. & Horkheimer, M.: *Dialektik der Aufklärung* (suom. Valistuksen dialektiikka)
- 2. Arendt, H.: *The Human Condition* (suom. *Vita Activa*)
- 3. Rawls, J.: *A Theory of Justice*, osa 1 (suom. *Oikeudenmukaisuusteoria*, osa 1)

Luennon tavoite:

tutustuminen moderniin poliittiseen filosofiaan ja politiikan teoriaan.

Sisällys:

1. Johdanto. Näkökulmia yhteiskuntafilosofiaan ja politiikan teoriaan (AL+MO) 25.1

2. Kant vs Hegel-Marx: normatiivinen oikeudenmukaisuusteoria vs emansipaation yhteiskunnalliset ehdot (AL). 26.1
3. Nietzsche ja genealoginen lähestymistapa (MO) 1.2
4. Rawls, Habermas ja oikeudenmukaisuus. Liberalismi. (AL) 2.2.
5. Schmitt (MO) 8.2.
6. Rawls-kritiikki: kommunitarismi, feminismi etc. (AL) 9.2
7. Arendt (MO) 15.2.
8. Honneth & Fraser: kriittinen teoria ja tunnustussuhteet (AL) 16.2.
9. Foucault (MO) 22.2.
10. Marxin kapitalismikritiikki tänään (Olli-Pekka Moisio) 23.2.
11. Agamben (MO) 29.2.
12. Yhteenveto (AL+MO) 1.3.

- Termejä yhteiskuntafilosofia/teoria, politiikan filosofia/teoria, poliittinen filosofia/teoria käytetään usein toisiinsa vaihdettavasti; englanniksi social and political philosophy; social theory, political theory. Painotuseroja.
- Voidaan hahmottaa hyvin erilaisia lähestymistapoja, tällä luennolla nelijako: normatiivinen teoria ("ethical"); sosiologisempi aikalaisanalyysi ("social"); genealogisempi aikalaisanalyysi ("historical"); poliittisuuden tarkastelu ("political").
- Nämä kaikki laajoja ideaalityyppejä, joilla luennolla käsiteltäviä ajatteliijoita voi luokitella.
 - Luennolla käsiteltävät ajattelijat kysyvät hyvinkin eri kysymyksiä, toisaalta kysymykset kietoutuvat toisiinsa (jotkut edustavat kaikkia lähestymistapoja ja ottavat kantaa kaikkiin kysymyksiin; jotkut pinnallisia joidenkin kysymysten suhteen).
 - Empiirinen yhteiskuntatiede ja politiikan tutkimus tyypillisesti ei-normatiivista, ja nojaa spesifimpiin malleihin ja teorioihin (jättäen tässä käsiteltävät yleiset, filosofisemmat oletukset julkilausumattomiksi).

NORMATIIVINEN YHTEISKUNTATEORIA (NORMAT. POLITIIKAN FILOSOFIA)	YHTEISKUNTATEORIA, SOSIAALIFILOSOFIA	GENEALOGINEN LÄHESTYMISTAPA	”POLIITTISEN” TEORIA
Millainen yhteiskunnan <i>tulisi</i> olla? Mitä on oikeudenmukaisuus, vapaus, tasa-arvo, solidaarisuus, demokratia? Hyvä yhteiskunta? (“Poliittinen etiikka”)	Kuinka asiat <i>ovat</i> ? Vallitsevan tilanteen analyysi (ml. patologioiden ja vääryyksien analyysi), ja diagnoosi <i>yhteiskunnallisten</i> ehtojen avulla. (sosiologisempi aikalaisanalyysi)	Kuinka asiat <i>ovat</i> ? Vallitsevan tilanteen analyysi (ml. patologioiden ja vääryyksien analyysi), ja diagnoosi <i>historiallisten</i> ehtojen avulla. (historiallisempi aikalaisanalyysi)	Mitä on politiikka? - Poliittinen valta, järjestelmä, auktoriteetti? - Poliittinen ajattelu, toiminta? (esim. politiikan pitäminen mahdollisen taiteena: miten asiat voivat olla)
Periaatteiden ja ideaalien artikulaatio; toissijaisesti kysymys niiden realistisuudesta tai poliittisesta toteutuksesta	Sosiaalisten ja taloudellisten ja valtarakenteiden analyysi, (emansipatorinen intressi usein)	Nykyisyyden analyysi siihen johtaneen syntyperän avulla (emansipatorinen intressi usein)	Politiikan luonteen analyysi joko politiikan ”alueen” tai poliittisten prosessien avulla.
Luennolla: Kant, Rawls & Habermas, Rawls-kriitikot	Luennolla: Hegel, Marx, Honneth, Kapitalismikritiikki	Luennolla: Nietzsche, Foucault, Agamben	Luennolla: Schmitt, Arendt

- Tenttikirjat (Rawls, Adorno & Horkheimer, Arendt) edustavat eri lähestymistapoja
- Joskus esim. Rawlsia kritisoidaan siitä, että edustaa väärää lähestymistapaa ja kysyy väärää kysymyksiä (tekee normatiivista filosofiaa ja artikuloi periaatteita, keskittyy oikeudenmukaisuuteen); joskus siitä, että antaa väärää vastauksia hyviin kysymyksiin (oikeudenmukaisuuden luonne ei se mitä Rawls väittää).

Normatiiviset teoriat

- Miten asiat ovat vs miten niiden tulisi olla
- Yhteiskunnan perusrakenne vs oikea toiminta
- Keskeiset arvot ja periaatteet:
 - oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo;
 - yksilöiden autonomia, vapaus ja oikeudet;
 - demokratia ja kollektiivinen itsehallinta; poliittisen auktoriteetin oikeuttaminen
 - kärsimyksen ja vahingon tuottamisen estäminen, hyvinvoinnin edellytysten turvaaminen;
 - solidaarisuus, välittäminen, ”veljeys”;

Esim. ”pluralismin fakta” ja liberalismi

- Onko yksilöiden kunnioittaminen mahdollista, kun näkemysten ”pluralismi”: yksilöt edustavat erilaisia uskonnollisia, ei-uskonnollisia, moraalisia maailmankuvia?
- Jos valtio sitoutuu joihinkin näistä, niin syrjii muita -> tulee toteuttaa liberaali valtion ja kirkon erottaminen; ”neutraalius”, suvaitsevaisuus koskien maailmankuvia.
 - Jos valtiolla virallinen totuus, niin syrjii yksilöiden uskonnon- ja omantunnonvapautta.
- Toisaalta valtion tulee sitoutua esim. yksilönoikeuksien, autonomian, demokratian puolustamiseen -> ei neutraali näitä koskien (vaikka jotkut kritisaisivat).
- Todellinen oikeuksien käyttö tai autonomian ja demokratian mahdollisuus saattaa vaatia resurssien uudelleenjakoa -> kysymys oikeudenmukaisista jakoperiaatteista.
- Valtion ei tule suoraan tähdätä hyvinvoinnin toteuttamiseen, vaan hyvinvoinnin ehtojen ja mahdollisuuksien takaamiseen jokaiselle; on jokaisen oman elämän ja ratkaisujen asia toteutuuko hyvinvointi.

Onko normatiivisiin kysymyksiin oikeita vastauksia?

- Etnosentrismi: kaikkien tulee elää juuri meidän arvostustemme mukaan.
 - Miksi juuri meidän?
- Kulttuurirelativismi: konstruktivismi, historismi. Kukin yhteisö saa elää omien arvostustensa mukaan. Universaali, jos ”overlapping consensus”.
 - Entä yksilöiden, vähemmistöjen kohtelu? Epäkunnioittavat yhteisöt?
- Subjektivismi: kukin määrittää itse oikeat vastaukset
 - Entä yhteiset asiat? Epäkunnioittavat yksilöt? Jos mielenmuuttaminen aina mahdollista, niin mitä auktoriteettia annetuilla vastauksilla?
- Pelkkiä mielipidekysymyksiä – ei parempia tai huonompia näkemyksiä (nk. non-kognitivismi, virheteoria)
 - Erimielisyydet ja kiistat mahdollisia vain jos oletetaan että oikeita vastauksia olemassa.
- Universalismi, objektivismi, moraalinen realismi:
 - Jumalallisen käskyn teoria?
 - Hyväksytään oletus, että asioilla oikeasti pahoja, huonoja ja hyviä ominaisuuksia ilman että subjektien tai yhteisöjen tarvitsee ”säättää” niitä hyväksi (esim. kärsimys, orjuus ja hyväksikäyttö?; autonominen itsemääräämisoikeus ja demokraattinen auktoriteetti?).
 - Eri asia, kuka tietää: normatiivisen *tiedon* historialliset ehdot; teoreetikot eivät etuoikeutettuja asiantuntijoita
 - Onko ”realistinen” oletus? (sopiiko esim. luonnontieteelliseen tai konstruktivistiseen maailmankuvaan).

- Kant: ei tule hyväksyä annettuja vastauksia (traditio, uskonnolliset auktoriteetit, sosiaalinen paine); kukin kykenevä tunnistamaan ja määrittämään itse
- Rawls: jos et tietäisi omaa asemaasi, mikä olisi oikeudenmukaista?
- Habermas: oletus, että normatiiviset kannat vain vallankäyttöä vie huomion pois kritisoitavista vallankäytön muodoista
 - valtaapitävien etu ajatella, että puhe epäoikeudenmukaisuudesta vain vallankäyttöä sekin.
- Sisällölliset normatiiviset teoriat voivat jättää auki normatiivisuuden luonteen, yleensä kukin teoreetikko ottaa jonkin kannan (konstruktivismi, universalismi jne)

Yhteiskuntateoria, aikalaisanalyysi

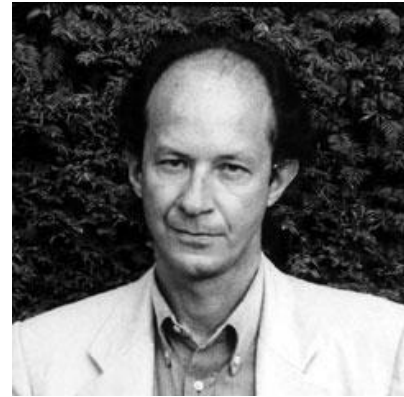
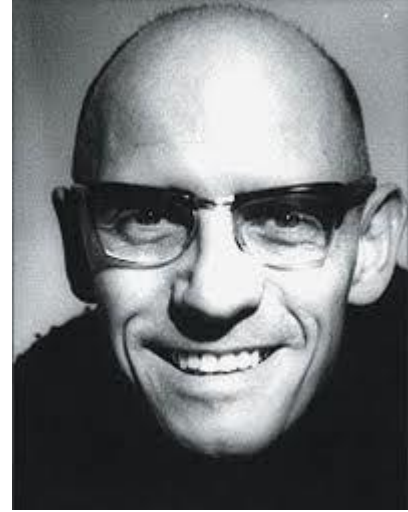
- Vallitseva tilanne ja siinä vallitsevat esteen hyvinvoinnille ja vapaudelle
- Emansipatorinen intressi, mutta lähtökohta ei normatiivisten periaatteiden artikulointi
- Vapauden sosiaaliset ehdot (Hegel)
- Yhteiskunnallis-taloudelliset rakenteet, kapitalismin analyysi (Marx)
- Vrt. instrumentaalisen järjen ylivalta, byrokratisoituminen (Weber); sisäisen ja ulkoisen luonnon hallinta (Adorno ja Horkheimer); ekologiset uhkakuvat (Linkola); yhteisöllisyyden, solidaarisuuden tuhoutuminen, maailmankuvien fragmentaatio ja onton individualismin aika (MacIntyre); elämismaailman kolonisaatio systeemien - raha, valta -toimesta (Habermas); kaikkialle kietoutuvan vallan toiminta (Foucault); poliittisen vaikutusvallan katoaminen kansalaisilta (Taylor).
- Konservatiivit vs edistykselliset; optimistit vs pessimistit

Yhteiskuntateoria, aikalaisanalyysi

- Tilanteen diagnoosi vetoamalla vallitsevien yhteiskunnallisten rakenteiden, mekanismien dynamiikkaan ja toimintaan.
- Eri teoreetikoilla erilainen taustateoria -> eri diagnoosit.

Poliittisen ajattelu
Nykyisyyden historiallinen ontologia
(genealogia)

Friedrich Nietzsche, Carl Schmitt,
Hannah Arendt, Michel Foucault,
Giorgio Agamben

Yhteinen tausta

- Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche ja Martin Heidegger
- Singulaarisuuden puolustus (Kantin universaalia ja Hegelin totaliteettia vastaan) (Kierkegaard)
- Perustan puuttuminen: Jumalan kuolema (metafysiikan loppu): Ei ole olemassa ylihistoriallisia vakioita tai perustoja: idea, syy, substanssi, objektiivisuus, subjekti, tahto, järki, luonto, jumala, kaikki historiallisia näkökulmia, jotka ovat vakiinnuttaneet valtansa taisteluiden tuoksinassa / vallantahdon ilmauksia (Nietzsche)
- Perustan vetäytymisen historiallisuus: olemisen kuilu (*Abgrund*) avautuu määrätysssä historiallisessa tilanteessa (Heidegger)
- Oleva on välttämättä kontingentisti: kontingenssi on olevien olemisen (historiallinen?) mahdollisuusehto

Yhteinen tausta

Pessimistinen / kriittinen suhtautuminen moderniin

Merkityksen katoaminen modernissa (nihilismi)

Byrokratisaatio, rationalisaatio, teknologisaatio, ekonomisaatio, totaalinen kontrolli, massayhteiskunta, spektaakkeliyhteiskunta...

Historian loppu: ihmisen kotieläimellistyminen (Nietzschen "viimeinen ihminen")

Kullakin teoreetikolla erilaiset vastaukset modernin kriisiin

Antropologia: ihminen on *avoin kysymys* (ei muuta olemusta kuin tuo kysymisen mahdollisuus)

Poliittisen ajattelu (Schmitt)

Poliittinen (the Political, Das Politische, le politique) ja politiikka (Politics, Politik, la politique)

Politiikka: normaali politiikka, parlamentaarinen, hallinnollinen ja niin edelleen

Poliittinen: normaalin politiikan perusta, ei kuitenkaan olemuksellinen eikä edes olemuksen vastainen vaan *tapahtumallinen*

- Suvereeni päätös (*Entscheidung*), kansan tahto, väkivalta: normatiivisesti katsoen tulee ei-mistään, "ihme"

Poliittinen tapahtuma on *perustava* tapahtuma

Poliittisen ajattelu (Arendt)

Poliittinen toiminta (*action*) on uusi alku ("ihme")

Ei voida ennustaa tai ennakoida: syntyy tyhjästä (vapaudesta)

Poliittinen toiminta edellyttää inhimillisen *moneuden*

Agonaalisuus

Toiminta on inhimillisen todellisuuden *perusta*

Poliittisen ajattelu (Schmitt, Arendt)

Ekonomismin, rationalismin, materialismin kritiikki

Yhteiskuntatieteiden kritiikki: yhdessäolo ei perustu yhteiskunnallisiin, taloudellisiin tai muihin lakeihin

Filosofian kritiikki (Platonista Marxiin): poliittinen filosofia on tähän asti ollut pelkästään yritystä päästä eroon poliittisesta

Byrokratian kritiikki: persoonaton valta on kaikkein tyrannimaisinta valtaa

Globalisaation (maailman yhdentymisen) kritiikki: vapaus on mahdollista vain kansojen moneuden kontekstissa

Poliittisen ajattelu (Foucault)

- Vallan tutkimus: vallan muotojen historialliset muutokset (suvereeni valta, biovalta ja niin edelleen)
- Valta syntyy voimasuhteiden yhteentörmäyksestä
- Valta tuottaa subjekteja
- Subjekti itse, jopa hänen ruumiinsa, on voimasuhteiden yhteentörmäyksen tuote
- Valta edellyttää vastarintaa
- Ihmis- ja yhteiskuntatieteiden kritiikki
- Normalisoivan vallan kritiikki

Poliittisen ajattelu (Agamben)

- Poliittinen on mahdollisen alue
- Keskitysleiri on poliittisin alue, sillä siellä kaikki oli tosiaan mahdollista, jopa mahdottomin
- Uuden politiikan, poliittisen yhteisön ja poliittisen subjektin hahmotus
- Poliitikka käyttönä ilman päämäärää
- Yhteisö ilman identiteettiä
- Subjekti vailla subjektiutta

Nykyisyyden historiallinen ontologia

Modernin analyysi ja kritiikki historiallisesta näkökulmasta

Etsitään menneestä tapahtumakulkuja ja ajatteluperinteitä, jotka ovat johtaneet nykyiseen: nykyisyyden *historialliset* mahdollisuusehdot

Peilataan nykyisyyttä menneeseen, mutta sen sijaan, että etsittäisiin menneestä "vaihtoehtoja" nykyisyydelle, yritetään luoda tilaa jollekin "uudelle": yli-ihminen (Nietzsche), toisin ajatteleva (Foucault), uusi elämän muoto (Agamben)

Ei rationaalisuuden, demokratian, ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden tai muunkaan moraalisen hyvän puolustamista hyvin perustelluin argumentein vaan näihin sisältyvien *historiallisten paradoksien ja ongelmien paljastamista*

Nykyisyyden historiallinen ontologia

Nietzsche, Schmitt: Kritiikki "oikealta"

- nihilismi (mielettömyys) ja anarkia uhkana: sisäänkirjoitettu demokratiaan, liberalismiin, tasa-arvoon ja kaikkiin moderneihin arvoihin, uusi järjestys ja hierarkia vastauksena (uusi "pyhän" käsite)

Arendt, Foucault, Agamben: Kritiikki "vasemmalta"

- nihilismi (mielettömyys) ja totalitarismi uhkana: sisäänkirjoitettu demokratiaan, liberalismiin, jopa tasa-arvoon (vapauden ja "onnen" mahdollisuuden etsintä)

Kaikille: nihilismi uhkana ja *mahdollisuutena!* (Siellä, missä suurin vaara, siellä pelastus...)